

20. तथैव तिष्ठति

स्वाध्याय

1.

1) शिक्षा कस्मात् कारणात् क्षयं गच्छति ?

अवस्थापर्ययात्

कालपर्ययात्

बुद्धिपर्ययात्

गुरोपर्ययात्

2) संतः किं कृत्वा अन्यतरत भजन्ते ?

परीक्ष्य

दृष्ट्वा

अनुभूय

विचार्य

3) कीदृश् नीचः प्रायेण दुःसहो भवति ?

लब्धपदः

लब्धधनः

लब्धयशाः

लब्धविधः

4) दुःखानि अनुभूय किं शोभते ?

धर्मः

धनम्

विधा

सुखम्

5) सुजनो न याति वैरं विनाशकाले अपि ।

परिहितनिरतः

परकर्मनिरतः

परधर्मनिरतः

परहानिनिरतः

2.

1) सुबद्धमूलाः पादपाः कस्मात् कारणात् निपतन्ति ?

✚ सुबद्धमूलाः पादपाः कालपर्यपात निपतन्ति ।

2) मूढः जनः कीदृशः भवति ?

✚ मूढः जनः परप्रत्ययनेनबुद्धिः भवति ।

3) लोकोतराणां चेतांसि कस्मादपि मृदुनि भवन्ति ?

✚ लोकोतराणां चेतांसि कुसुमात् अपि मृदुनि भवन्ति ।

4) सुखम् कदा शोभते ?

✚ सुखं दुःखानि अनुभूय शोभते ।

3. संधिविच्छेदं कुरुत ।

1) नवमित्यवधम् -

✚ नवमित्यवधम् - नवम् + इति + अवधम्

2) कुसुमादपि =

✚ कुसुमादपि = कुसुमात् + अपि

3) अन्यस्माल्लब्धपदोनीचः =

✚ अन्यस्माल्लब्धपदोनीचः = अन्यस्मात् + लब्धपदः + नीचः

4) यो याति =

✚ यो याति = यः + याति

5) विनाशकालेऽपि =

✚ विनाशकालेऽपि = विनाशकाले + अपि

4. સમાસપ્રકારં લિખત ।

1) સુબદ્ધમુલ્: -

✚ સુબદ્ધમુલ્: - બહુવ્રીહિ સમાસ:

2) લોકોતરાણામ્

✚ લોકોતરાણામ્ = પંચમી તત્પુરુષ્ સમાસ:

3) લબ્ધપદ: =

✚ લબ્ધપદ:= બહુવ્રીહી સમાસ:

4) બાલુકાનિકર: =

✚ બાલુકાનિકર: = ષષ્ઠી તત્પુરુષ્ સમાસ:

5) પરહિતનિરત્: =

✚ પરહિતનિરત્: = ચતુર્થી, સપ્તમી તપુરુષ્ સમાસ:

5. રિક્તસ્થાને વિષેષ્યાનુસારં યોગ્યં કોષ્ઠગતં વિશેષનપદં લિખત ।

1) પાદપા: નિપતન્તિ । (સુબદ્ધમુલ્)

2) કાવ્યમ્ અવધં ભવતિ ઇતિ ન । (નવ)

3) લોકોતરાણાં ચેતાંસિ વજ્રાદપિ ભવન્તિ । (કઠોર)

4) નીચ્: પ્રાયેન્ ભવતિ । (દુ:સહ)

5) સુજન: વિનાશકાલેડપિ વૈરં ન યાતિ । (પરહિતનિરત્)

1) સુબદ્ધમુલા પાદપા: નિપતન્તિ । (સુબદ્ધમુલ્)

2) નવમ્ કાવ્યમ્ અવધં ભવતિ ઇતિ ન । (નવ)

3) લોકોતરાણાં ચેતાંસિ વજ્રાદપિ કોઠોરાણિ ભવન્તિ । (કઠોર)

4) નીચ્: પ્રાયેન્ દુ:સહ ભવતિ । (દુ:સહ)

5) પરહિતનિરત્: સુજન: વિનાશકાલેડપિ વૈરં ન યાતિ । (પરહિતનિરત્)

6.

1) મુઠ અને સજ્જનનો ભેદ

✚ મુઠ માણસ પારકાની બુદ્ધિથી દોરવાઇ જાય છે; તેની પાસે પોતાની સ્વતંત્ર બુદ્ધિ નથી હોતી. સજ્જન પરખીને જ બેમાંથી એકને સેવે છે. તેમની બુદ્ધિ સ્વતંત્ર વિચારસરણી ધરાવે છે.

2) નીચ માણસની માનસિકતા

- ✚ નીચ માણસ અત્યંત હીન કોટિની માનસિકતા ધરાવે છે. તે બીજા પાસેથી ઉંચું પદ મેળવ્યા પછી વધુ કઠોર બની જાય છે.

3) સત્પુરુષની સજ્જનતા

- ✚ સત્પુરુષ હંમેશાં બીજાના હિતમાં રચ્યોપચ્યો રહે છે. વિનાશના સમયમાં પણ તે અન્યનું હિત કરે છે. તે ચંદનના વૃક્ષ જેવો હોય છે. ચંદંવૃક્ષ પોતાને કાપનાર કુહાડીના અગ્રભાગને સુગંધીદાર બનાવે છે.

7. અર્થવિસ્તારં કરુત ।

1) શિક્ષા ક્ષયં ગચ્છતિ કાલપર્યયાત

સુબદ્ધમુલાઃ નિપતન્તિ પાદપાઃ ।

જલં જલસ્થાનગતં ચ શુષ્યતિ

હુતં ચ દતં ચ તથૈવ તિષ્ઠતિ ॥

- ✚ કર્ણ કવચકુંડળનું દાન આપતાં અટકાવનાર શલ્યરાજને કર્ણ કહે છે : વખત વીતતાં શિક્ષણ નાશ પામે છે, અત્યંત મજબુત મૂળિયાંવાળાં વૃક્ષો પડી જાય છે, જળાશયમાં રહેલું પાણી સુકાઈ જાય છે, પરંતુ હોમેલું અને દાનમાં આપેલું કાયમી ટકી રહે છે. સુર્ય, ચંદ્ર, હિમાલય અને સાગરની માફક દાનેશ્વરી વ્યક્તિનો યશ કાયમ રહે છે.
- ✚ દાનવીરનું સ્થાન મેઘની માફક ઉંચું હોય છે અને સંગ્રહ કરનારનું સ્થાન, સંચય કરનાર સાગરની માફક, નીચું હોય છે. દાનનો મહિમા અનંત અને અપાર છે.

2) વજ્રાદપિ કઠોરાણિ મૃદુનિ કુસુમાદસિ ।

લોકોતરાણાં ચેતાંસિ કો નુ વિજ્ઞાતુમર્હતિ ॥

- ✚ પ્રસ્તુત સુભાષિતમાં મહાપુરુષોના સ્વભાવ વિશે વાત કરી છે. મહાપુરુષો વજ્ર કરતાં પણ કઠોર હોય છે; ગમે તેવી વિકટ પરિસ્થિતિમાં મહાપુરુષો ગભરાતા નથી. વળી, તેઓ કુલથીય કોમળ સ્વભાવના હોય છે. જીવનમાં નાજુક પરિસ્થિતિમાં તેમનું હૃદય દ્રવી ઉઠે છે.

✚ ભારતના લોહપુરુષ સરદાર પટેલ અદાલતમાં એક મહત્વનો કેસ લડી રહ્યા હતા, તે વખતે તેમને તેમના ઘરેથી એક દુઃખદ સંદેશાવાળી ચિઠ્ઠી મળી. પરંતુ એ ચિઠ્ઠી વાંચ્યા પછી પણ તેઓ અડગ રહ્યા અને પોતાનું અદાલતી કામ શાંતિપૂર્વક પુરું કર્યું. તે ચિઠ્ઠીમાં તેમની પત્નીના મૃત્યુના સમાચાર હતા. પછી સરદાર પટેલ ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડ્યા અને પોતાના ઘરની પરિસ્થિતિ સંભાળી લીધી. આમ, મહાપુરુષો વજ્રથીય કઠોર અને કુલ કરતાં પણ કોમળ હોય છે.